

LÄR- UT s symtomskattning - hur går det till?

LÄR - UT - bättre läkemedelshantering för äldre är en av Närvårdssamverkan Södra Älvsborgs satsningar på att förbättra vården av de mest sjuka äldre. Symtomskattning är ett av verktygen som kan användas för att få en struktur på symtom och problem som kan vara läkemedelsrelaterade. Materialet får gärna spridas, ange då källan.

• Vid vilka tillfällen kan symtomskattning användas?

Symtomskattning kan användas vid utvärdering av ordinationsändring, inför läkemedelsgenomgång, årskontroll, recept/dosförnyelse, som en del i fallrisk- och nutritionsbedömning för att läkaren och teamet ska kunna få en samlad information. Symtomskattning ger tillsammans med aktuell läkemedelslista underlag för utvärdering av läkemedelsbehandling.

• När kan symtomskattningen göras?

I nära anslutning till den planerade åtgärden. Sjuksköterska tillhandahåller symtomskattningsblanketten. Blanketten finns att ladda ner från Närvårdssamverkans hemsida: [Närvårdssamverkan](#)

• Vem gör symtomskattningen?

Patienten själv eller tillsammans med närstående, omvårdnadspersonal eller sjuksköterska. Stödtext till symtomskattningsblanketten finns i det här dokumentet.

• Dokumentation

Ansvarig sjuksköterska:

- planerar in symtomskattning i planeringsverktyg/kalender..
- informerar berörda, lämnar informationsblad till patient.
- dokumenterar i journalen under aktuella sökord. Syfte med symtomskattningen, tidpunkt och vem/vilka som har gjort symtomskattningen skall framgå.
- skriver ut journalanteckningen, kopierar symtomskattningsblanketten och lämnar till ansvarig läkare.

Ansvarig läkare:

- gör en bedömning av symtomskattningen, ev. åtgärder och hur uppföljning sker.
- dokumenterar i en daganteckning som lämnas till ansvarig sjuksköterska.

• Är symtomskattningen ett arbetsdokument eller en journalhandling?

Symtomskattningen blir som upprättat dokument en journalhandling i den kommunala hälso- och sjukvården och hanteras enligt de lokala riktlinjerna.

Aptit

- Ange om patienten upplever problem med aptiten.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext aptit

- Aptitlöshet, törst, illamående, kräkning, uttorkning, tidig mättnadskänsla, ökad aptit?
- Måltidsvanor, ätmönster, munhålans kondition som påverkar ätandet, hur mycket vätska och näring intas dagligen?
- Patientens upplevelse, psykotisk upplevelse, t ex av förgiftning. Kulturella mönster av betydelse. Nutritionsproblem relaterade till psykisk hälsosituation, självsvält, hetsätning.
- Under- eller övervikt, BMI.
- Finns det nutritionsproblem orsakade av:
föda, miljö, sjukdom, blodsockernivå, behandling eller läkemedel?
- Egenvård och hjälpmedel som används t.ex. särskild diet, kvarliggande sond, tandprotes, påminnelser.

Exempel på läkemedel som kan minska aptiten eller ge viktnedgång

- SSRI- preparat som t ex citalopram
- Andidiabetika: SGLT2-hämmare som t ex Jardiance, GLP1-agonister som t ex Ozempic.
- Demensläkemedel: galantamin (Reminyl), rivastigmin (Exelon)
- Hjärta/Kärl: digoxin

Exempel på läkemedel som kan öka aptiten eller ge viktuppgång:

- Neuroleptika: olanzapin (Zyprexa), quetiapin (Seroquel), risperidon (Risperdal), haloperidol (Haldol).
- Antidepressiva: mirtazepin (Remeron)
- Antidiabetika: Insulin, SU-preparat (Glimpirid)

- Epilepsiläkemedel: gabapentin (Neurontin), pregabalin (Lyrica) Valproinsyra (Ergenyl)

Diarré

- Ange om patienten upplever problem med diarré.
- Om NEJ, lämna fältet tomt.
- JA, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext diarré

- Avföring. Antal/dygn? Fler än tre lösa avföringar/dygn. Tillfälligt? Återkommande? Är varje avföring lös? Konsistens? Smärtsam avföring? Inkontinent tarm. Diarré relaterat till diet?
- Hur ser måltidsordning och måltidsinnehåll ut?
- Eliminationsproblem relaterade till psykisk hälsosituation, t ex tvångsmässighet, nedstämdhet, psykotisk upplevelse.
- Tarmsjukdom? Stomi? Tarminfektion? Känslig för laktos, gluten?
- Komplikation efter operation, strålbehandling?
- Om diarréerna ger risk för uttorkning och patienten behandlas med ACE- hämmare bör utsättning av ACE- hämmare ske.
- Patientens sätt att hantera detta. Egenvård och hjälpmedel som används t ex diet, inkontinensskydd.

Exempel på läkemedel som kan ge diarré:

- Antibiotika kan påverka den bakteriella tarmfloran
- Diabetesmedel: metformin, akarbos (Glucobay)
- Medel med effekt i mage och tarm: överdosering av laxermedel, antacida
- Järnpreparat
- Analgetika: NSAID/COX-hämmare, diklofenak, ibuprofen, naproxen

- Kolinesterashämmare: donepezil

Förstoppning

- Ange om patienten upplever problem med förstoppning.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext förstoppning

- Antal/vecka? Färre än tre i kombination med ett eller flera symtom på hård avföring, behov av kraftig krystning i samband med tarmtömning.
- Oförmåga att ha avföring när behovet finns? Tillfälligt? Återkommande? Ändrade vanor? Konsistens? Inkontinent tarm, förstoppning omväxlande med diarré? Är varje avföring hård? Smärtsam avföring.
- Hur ser måltidsordning och måltidsinnehåll ut? Förstoppning relaterat till diet?
- Buksmärtor? Tarmsjukdom? Stomi? Diabetes?
- Eliminationsproblem relaterade till psykisk hälsosituation, t ex tvångsmässighet, nedstämdhet.
- Patientens sätt att hantera diarré. Egenvård och hjälpmedel som används t.ex. diet, laxermedel, påminnelser, motion.

Exempel på läkemedel som kan ge förstoppning:

- Läkemedel med antikolinerg effekt
- Antidepressiva: amitriptylin (Tryptizol, Saroten)
- Järnpreparat: Duroferon, Niferex
- Opioidanalgetika: morfin (Dolcontin), fentanyl (Durogesic), oxykodon (OxyContin), kodein (Citodon/Panocod)
- Diuretika

Hosta

- Ange om patienten upplever problem med hosta
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm

Stödtext hosta.

- Andnöd, hosta, rethosta, slemhosta?
- Speciell tid på dygnet?
- Luftvägsinfektion? Sjukdom i andningsvägarna? KOL? Astma? Aspiration?
Sura uppstötningar? Magsäcksbråck?
- Egenvård och hjälpmedel som används t ex läkemedel, inhalator, särskilt sängläge

Exempel på läkemedel som kan ge hosta:

- Hjärta/Kärl: ACE hämmare

Illamående

- Ange om patienten upplever problem med illamående.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext illamående.

- När på dygnet? I relation till diet? Matleda? Kräkning? Aptit? Andra samtidiga besvär från magtarmkanalen? Tarmsjukdom? Infektion? Central påverkan?
- Måltidsvanor, ätmönster, munhållans kondition som påverkar ätandet. Passar tandprotes?
- Patientens upplevelse. Kulturella mönster av betydelse.
- Nutritionsproblem orsakade av föda, miljö, blodsockernivå eller behandling?
- Hjälpmedel som används t.ex. särskild diet, kvarliggande sond.

Exempel på läkemedel som kan ge illamående:

- Opioidanalgetika: morfin (Dolcontin), fentanyl (Matrifen; Durogesic), oxykodon (OxyContin), kodein (Citodon)
- Antidepressiva: citalopram (Cipramil), fluoxetin (Fontex)
- Hjärta/Kärl: digoxin
- Antibiotika

Muntorrhet

- Ange om patienten upplever problem med muntorrhet.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext muntorrhet.

- Patientens upplevelse. Upplevelse av törst? Finns svårigheter att tala, välja, tugga, dålig andedräkt, sveda? Hur ser munhålan ut?
- Karies? Infektion? Munvinkelragader? Slemhinnor? Intorkning? Viktnedgång?
- Är munvårdsbedömning gjord ?
- Muntorrhet orsakade av föda, miljö, sjukdom eller behandling. Dricker vätskedrivande drycker som vätska t.ex. kaffe, alkohol?
- Egenvård och hjälpmedel som används t ex salivstimulerande medel(munspray, sugtabletter, tuggummi, drycker) salivstimulerade läkemedel, fluorersättning.

Exempel på läkemedel som kan ge upphov till muntorrhet:

- Läkemedel med antikolinerg effekt
- Antidepressiva: amitriptylin (Tryptizol, Saroten), citalopram
- Medel mot inkontinens: tolterodin (Detrusitol)
- Neuroleptika: levomepromazin (Nozinan), risperidon (Risperdal), olanzapin (Zyprexa)
- Antihistaminer: cetirizin (Zyrlex), loratadin (Clarityn)
- Diuretika: furosemid (Lasix, Impugan)
- Opioidanalgetika: morfin (Dolcontin), oxykodon (OxyContin), kodein (Citodon, Panocod)
- Sömnmedel: zopiklon (Imovane)

Sinnesstämning

- Ange om patienten upplever problem med sinnesstämningen.
- Om NEJ, lämna fältet tomt.
- JA, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext sinnesstämning.

- Orientering till tid, rum, person, situation. Förmåga att göra sig förstådd och förstå. Förmåga att uttrycka sina behov.
- Bristande verklighetsuppfattning. Minnesproblem, nedstämdhet, sorg, apati. Hypomani/mani. Tillit, misstänksamhet, otrygghet. Ängslighet, oro, rädsla, ångest, panik. Fobier. Självdestruktivitet, suicidtankar-, planer-, försök.
- Aggressivitet, hot och våld, farlighet. Impulser. Glädje, livslust. Sjukdomsupplevelser.
- Kan symtomet vara ett sätt att hantera och påverka sin situation? Krisreaktion? Miljöombyte? Stress, stresstolerans, stresshantering.

Exempel på läkemedel som kan ge konfusion, minnesstörningar, särskilt till äldre:

- Läkemedel med antikolinerg effekt
- Smärtstillande, framförallt opioider: morfin (Dolcontin), oxykodon (OxyContin), kodein (Citodon)
- Kortisonpreparat (kan även ge uppiggande effekter): prednisolon
- Långverkande bensodiazepiner: flunitrazepam, diazepam (Stesolid), nitrazepam (Apodorm)
- Betareceptorblockerare (även ögondroppar): metoprolol (Seloken), timolol (Cosopt, Fotil)

Smärta

- Ange om patienten upplever problem med smärta.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext smärta.

- Akut eller kronisk smärta eller obehag. Relaterad till fysiska, psykiska, existentiella eller sociala faktorer.
- Var? När? På vilket sätt gör det ont?
Lokalisation, karaktär, mönster, intensitet. Bedömning enligt skala. Patientens ord eller uttryck för smärta. Beteenden förenade med smärta, t ex skyddande rörelser, gråt, rastlöshet. Utlösande eller lindrande faktorer.
- Hur hanterar patienten smärta eller obehag
- Smärtskattning?
- Egenvård och hjälpmedel som används.

Exempel på läkemedel som kan ge upphov till smärta:

- Huvudvärk:
Mycket vanlig biverkning för flertal läkemedel.
nitroglycerin (Nitromex, Glytrin, Nitrolingual), ACE-hämmare, enalapril, ramipril, kalciumantagonister, felodipin (Plendil), amlodipin (Norvasc)
- Muskelvärk: simvastatin, atorvastatin (Lipitor)
- Magvärk: NSAID/COX-hämmare, diklofenak, ibuprofen, naproxen

Sömn

- Ange om patienten upplever problem med sömnen.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext sömn.

- Sömnstörningar t ex sömnrubbningsar, sömnbrist, stort sömnbehov. Insomningssvårigheter, tidigt uppvaknande, svårt att somna om. Dygnsrytm och sömnmönster. Sover dagtid? Utvilad eller trött efter sömn?
- Stress, förändringar socialt? Måltidsordning? Trötthet, tillfällig eller upplevd kronisk trötthet, utmattning, orkeslöshet.
- Sjukdom, myrkrupningar i benen? Vattenkastning? Smärta? Oro, Drömmar,
- Faktorer som underlättar eller hindrar sömn och vila t. ex psykisk/ fysisk hälsosituation. Egenvård och hjälpmedel som används t ex sängutrustning, mat, dryck.

Exempel på läkemedel som kan påverka sömnen:

- Hosta: ACE-hämmare, enalapril, ramipril
- Stimulantia: koffein
- Diuretika: furosemid (Impugan, Lasix)
- Astma: formeterol (Oxis, Formatris Novolizer)
- Parkinsonläkemedel: L-Dopa (Madopark, Sinemet)
- Hormoner: levotyroxin (Levaxin)
- Demens: Kolinesterashämmare, donepezil (Aricept)

Trötthet

- Ange om patienten upplever problem med trötthet.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext trötthet.

- Upplevelse av trötthet, tillfällig eller upplevd kronisk trötthet, utmattning, orkeslöshet. Trötthet som inte går att vila bort? Dygnsvariation?
- Faktorer som underlättar eller hindrar sömn och vila t. ex psykisk/ fysisk hälsosituation, oro, drömmar. Sömnstörningar t ex sömnrubbnings, sömnbrist, stort sömnbehov. Utvilad eller trött efter sömn.
- Sjukdom? Hjärt-lungsjukdom, Infektion? Vattenkastning nattetid?
- Sinnestämning, reaktioner, känslor, upplevelser. Nedstämdhet, depressivitet, sorg, apati, otrygghet, ängslighet, oro, rädsla, ångest, panik. Motivation och uthållighet. Glädje, livslust. Förväntningar och funderingar.
- Symtom, sätt att hantera och påverka sin situation. Självuppfattning.
- Trötthet är en mycket vanlig biverkning för flertalet läkemedel.

Exempel på läkemedel som kan ge upphov till trötthet:

- Sömnmedel och lugnande
- Opioidanalgetika: morfin (Dolcontin), fentanyl (Durogesic), oxykodon (OxyContin), kodein (Citodon)
- Hjärta/Kärl: digoxin
- Antihistaminer: cetirizin (Zyrlex), loratadin (Clarityn)
- Antidepressiva

Vattenkastning

- Ange om patienten upplever problem med vattenkastning.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext vattenkastning.

- Urinläckage? Tillfällig, kronisk? Ansträngning? Trängningar? Överrinning? Dygnsvariation?
- Faktorer som påverkar som akut eller kronisk sjukdom, immobilisering, infektion, stroke, operation, urinretention, förstoppning, relaterat till omgivning? Dryckesvanor? Eliminationsproblem relaterade till psykisk hälsosituation, t ex tvångsmässighet, nedstämdhet,
- Patientens sätt att hantera problem med vattenkastning. Egenvård och hjälpmedel som används t ex, inkontinensskydd, kateter, påminnelser.

Läkemedel som kan påverka vattenkastningen:

- *Ökad risk för urinstämma:* läkemedel med antikolinerga effekter, neuroleptika
- *Täta trängningar,* ökad urinmängd: vätskedrivande (Lasix, Impugan)

Yrsel

- Ange om patienten upplever problem med yrsel.
- Om **NEJ**, lämna fältet tomt.
- **JA**, nytt sedan när? Besvär sedan en vecka, en månad? Beskriv!
- Skatta besvären mellan 0-10 (VAS). Inga besvär alls (0) - Mycket stora besvär (10). Mät med linjal hur många cm patienten skattat. Skriv t.ex. 4 cm, 6,5 cm.

Stödtext yrsel.

- Ostadighetskänsla? Sjögång? Rädd att trilla? Falltendens? Karusellkänsla? Lägesberoende? Uppresning från liggande till sittande? Dygnsvariation? Miljöberoende? Akut insättning?
- Syn- hörsel- balans problem? Andra samtidiga symtom än yrsel?
- Psykiska faktorer som påverkar yrseln, ångest, depression, stress, hyperventilation? Cirkulationspåverkan, kramper. Kroppstemperatur t ex feber, frossa, frusenhet.
- Förmåga till förflyttning.
- Egenvård och hjälpmedel som används t ex assistans, gånghjälpmedel, särskilt sängläge, stödstrumpor, balansträning, fysisk aktivitet.
- Fallriskbedömning? Förebyggande insatser i hemmet

Exempel på läkemedel som kan ge upphov till yrsel:

- Flera läkemedel samtidigt
- Sömnmedel och lugnande
- Antidepressiva
- Blodtryckssänkande läkemedel
- Smärta: Opioidanalgetika: morfin (Dolcontin), fentanyl (Durogesic), oxykodon (OxyContin), kodein (Citodon, Panocod), NSAID/COX-hämmare: diklofenak, ibuprofen, naproxen
- Parkinsonläkemedel: L-Dopa (Madopark, Sinemet)

Kommentar

Här skrivs problem/symtom som inte kan beskrivas under någon annan rubrik.

Till exempel:

- Klåda,
- Svullna ben,
- Andningsproblem,
- Ögonproblem.